

موضوع الكتاب

علمُ العربيةِ صناعةٌ تُعرفُ بها أحوالُ الكلماتِ العربيةِ مفردةً ومركبةً . والغرضُ منه عِصمةُ المتكلمِ والكاتبِ عن الخطأِ في صوغِ الكلامِ وتأليفه . وهو يُقسمُ قسمين : قسمٌ يَبْحَثُ عن ذاتِ المفرداتِ ويُقالُ له الصَّرفُ وقسمٌ يَبْحَثُ عن صفةِ المركباتِ ويُسمَّى النَّحوُ

(الكلامُ) يتركَّب من الكلماتِ والكلماتُ تتركَّب من الحروفِ الهجائيةِ

(الحروفِ الهجائيةِ) تسعةٌ وعشرونَ حرفاً على الأصحَّ أوَّلُها الهمزةُ وآخرُها الياءُ

(الحروفِ الشَّمْسيَّةِ والقمريةِ) اذا دخلت لامُ التعريفِ على الأسماءِ كانت الحروفِ الهجائيةُ في أوَّلِ الكلمةِ إمَّا شَمْسيَّةً وإمَّا قَمْريَّةً . والفرقُ بينهما أنَّ لامَ التعريفِ تتحوَّلُ في اللفظِ مع الشَّمْسيَّةِ الى حرفٍ يُجانسُ الحرفَ الَّذي بعدها فيُشدَّد نحو « الشَّمْسُ والدَّارُ » . وتبقى مع القمريةِ على لفظها نحو «القَمَرُ والجَبَلُ» . إمَّا الحروفُ الشَّمْسيَّةُ فعددُها أربعةَ عَشَرَ حرفاً وهي : ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن . وأمَّا القمريةُ فعددُها أربعةَ عَشَرَ ايضاً وهي : أ ب ج ح خ ع غ ف ق ك م ه و ي

علم العربية: مضاف و مضاف اليه است و در واقع علم اللغة العربية بوده و موصوف كه اللغة بوده حذف شده است. گاهی اوقات موصوف را در لغت نمی آورند.

صناعة: دانش و فن. صوغ: ریختن، اسم فاعل آن صائغ است به معنای ریخته گر و اسم مفعول آن مصوغ به معنای ریخته شده.

خبر «أُ» بر آن مقدم نمی شود ولی خبر «كان» مقدم می شود.

نظرات دیگر مانند ۲۸ حرف و ۳۰ حرف هم برای تعداد حروف الفبا وجود دارد.

نشانه های اسم:

- مجرور شدن
- ال گرفتن
- تنوین
- منادا واقع شدن
- مسند الیه واقع شدن

شعر الفیه:

بالجز و التنوین و النداء و آل
و مسند للاسم تمییز حصل

توطئة وفوائد

(الألف) قسمان متحركةٌ وساكنةٌ . فالمتحركةُ هي الحمزة بصورة الالف . والساكنة هي التي تقع قبل الياء في سَرْد حروف التهجئة معتبراً عنها « بلام الف » توَصِّلاً الى التَلَفُّظ بها ويُقال لها اللَّيْنَةُ او الحِرفُ الهَاوِي . وهذه ليست من الحروف الشمسية ولا القمرية لأنها ساكنة ولا يُبتدأ بالساكن في اللغة العربية

(الحروف الصَّحيحة والمعتلة) كلُّ الحروف صحيحة ما عدا الألف والواو والياء فَإِنَّهَا مُعْتَلَّةٌ لِأَنَّهَا عُرِضَتْ لِلتَّغْيِيرِ كَمَا سَتَرَى فِي بَابِ الإِعْلَالِ (الحركات) يستعين المتكلم بالحركات على التَلَفُّظ بالحروف . وهي ثلاث : الضمة وتناسبها الواو والفتحة وتناسبها الألف والكسرة وتناسبها الياء . وضدُّ الحركة السُّكُونُ . وهو يدخل على كلِّ الحروف ما خلا الألف اللَّيْنَةُ لِأَنَّهَا سَاكِنَةٌ أَبَدًا . أَمَّا الواو والياء فتظهرُ عليهما كلُّ الحركات سواء كان ما قبلهما ساكنًا كَقَوْلِكَ « الرَّأْيُ وَالذَّلْوُ » او متحرِّكًا كَقَوْلِكَ « عَلِيٌّ وَعَلِيًّا وَعَلِيٍّ وَعُلُوٌّ وَعُلُوًّا وَعُلُوٌّ » إِلَّا فِي الْفِعْلِ الْمُضَارِعِ النَّاقِصِ يَأْتِيًّا كَانِ او واوِيًّا فَتَقْدَرُ عَلَى آخِرِهِ الضَّمَّةُ لِلِاسْتِثْقَالِ وتظهر الفتحة لِحَفَّتِهَا نَحْوُ « يَدْعُو وَيَرْمِي » وكذلك الاسم المنقوص فلا تظهر في آخره إِلَّا الْفَتْحَةُ وَتَقْدَرُ الضَّمَّةُ وَالْكَسَرَةُ لِلِاسْتِثْقَالِ نَحْوُ « جَاءَ الْقَاضِي وَرَأَيْتُ الْقَاضِي وَمَرَرْتُ بِالْقَاضِي »

(حرف اللَّيْنِ وَالْمَدَّةُ) يُقَالُ لِلْحَرْفِ حَرْفِ لَيْنٍ إِذَا وَقَعَ بَعْدَهُ حَرْفٌ عِلَّةٌ سَاكِنٌ سِوَاهُ سُبْقِ بَحْرَكَةِ تَجَانِسِهِ كَمَا فِي « عُودٌ وَبِيلٌ » أَوْ تَخَالُفِهِ كَمَا فِي « قَوْمٌ وَسَيْرٌ » . وَيُقَالُ لَهُ فِي الْحَالَةِ الْأُولَى حَرْفٌ مَدٌّ أَيْضًا لِأَنَّ الصَّوْتَ يُدْءُ عِنْدَ اللَّفْظِ بِهِ . أَمَّا الْأَلْفُ فَلَا تَكُونُ إِلَّا حَرْفٌ مَدٌّ نَحْوُ « مَالٌ » إِذْ لَوْ كَانَ قَبْلَهَا ضَمَّةٌ او كسرةٌ لَلَزِمَ قَلْبُهَا وَأَوَّا او يَاءٌ فَلَمْ تَبَقْ أَلْفًا كَمَا سَتَرَى

(التَّنْوِين) نونٌ ساكنةٌ تلحق آخرَ الاسم لفظًا لا خطًّا . وَيَعْبَرُ عَنْهُ بِتَكَرُّارِ رَسْمِ الْحَرْكَةِ وَلَا يَلْحَقُ إِلَّا الْأَلْفَاظَ الْمَعْرَبَةَ كَمَا سَتَرَى

توطئه: مصدر باب تفعيل است از ریشه وظاً به معنای کوبیدن و فشار دادن و پستی و بلندی‌ها را گرفتن. مثلاً وقتی جاده را صاف می‌کنند. معنای زمینه چینی هم میدهد. در عربی بر خلاف فارسی معنای بدی ندارد.

الف متحرک همان همزه است، مانند «الاحد». اما الف ساکن آن است که در شمارش حروف الفباء قبل از یاء می‌آید. سه حرف آخر حروف الفباء واو، الف، یاء. به آن «لام الف» هم می‌گویند زیرا برای تلفظ آن نیاز به یک «ال» هستیم.

فی سرد الحروف: لیست کردن حروف.

علة: به معنای مرض و بیماری است. مریض در معرض تغییر است، مثلاً رنگ چهره‌اش تغییر می‌کند. این حروف نیز چون تغییر پذیر هستند حروف عله نام دارند. سه حرف آخر حروف الفبا حروف عله هستند، واو، الف، یاء.

حركات اصواتی هستند که توسط آن‌ها می‌توانیم یک حرف را ادا کنیم. برخی به آن‌ها مصوت هم می‌گویند. مصوت بلند و مصوت کوتاه داریم. مصوت‌های ضمه و فتحه و کسره هستند. مصوت‌های بلند متناظر آنها واو و الف و یاء هستند. در جایی که حروف عله حذف می‌شوند مصوت بلند به مصوت کوتاه تبدیل می‌شود.

بعد از «ما خلاء» کلمه منصوب می‌شود. در واقع کلمه بعدی مفعول به است برای «خلاء». تنها حرفی که هیچ حرکتی بر نمیدارد حرف الف است که همیشه ساکن است.

اگر کلمه‌ای آخرش واو یا یاء باشد و ما قبل آن ساکن باشد، به آن کلمه «جاری مجرای صحیح» گفته می‌شود، یعنی مشابه و نظیر صحیح. اگر در انتهای فعل مضارع واو و یاء باشد، فعل مضارع ناقص، ضمه را نمی‌پذیرد و به جای ضمه از فتحه استفاده می‌کنیم. اسم منقوص: اسمی که آخرش یاء باشد و حرف ما قبل یاء هم مکسور باشد.

به حرفی که بعد از آن حرف عله باشد، حرف «لین» می‌گویند. در صورتی که حرکت حرف لین با حرف عله سازگار باشد، به آن حرف مد هم می‌گویند.

حرف الف همیشه حرف مد است. زیرا همیشه قبل از آن فتحه است. اگر قبل از حرف الف ضمه یا کسره باشد، به واو و یاء تبدیل میشود و اصلاً حرف الف نیست دیگر.

فقط برخی از اسماء معرب تنوین می‌گیرند و همه آن‌ها تنوین قبول نمی‌کنند.

«الضَّوَابُ» أربع وهي الشَّدُّ والمدُّ وهمة الوصل وهمة القطع . أَمَّا الشَّدُّ فَيَدُلُّ عَلَى إِدْغَامِ حَرْفَيْنِ مُتَجَانِسَيْنِ أَوْ مُتَقَارِبَيْنِ فِي بَعْضِهِمَا نَحْوُ «قَدَّمَ» . وَعَلَامَتُهُ شَيْنٌ مَقْطُوعَةٌ تُرْسَمُ فَوْقَ الْحَرْفِ (َ) . وَأَمَّا الْمَدُّ فَيَدُلُّ عَلَى أَلْفٍ حُذِفَتْ خَطًّا بَعْدَ هِمزة بِصُورَةِ الْأَلْفِ نَحْوُ «آمَن» أَصْلُهُ «أَآمَن» . وَعَلَامَتُهُ أَلْفٌ طَوِيلَةٌ تُرْسَمُ مَبْسُوطَةً فَوْقَ الْحَرْفِ مَلَوِيَّةِ الطَّرْفَيْنِ (ِ) . وَأَمَّا هِمزة الْوَصْلِ فَهِيَ الَّتِي تَثْبِتُ لَفْظًا فِي ابْتِدَاءِ الْكَلَامِ وَتَسْقُطُ فِي أَثْنَائِهِ نَحْوُ «إِذْهَبْ يَا بَطْرُسُ وَيَا بَطْرُسُ أَذْهَبْ» . وَهِمزةُ الْقَطْعِ هِيَ الَّتِي تَثْبِتُ حَيْثُ وَقَعَتْ نَحْوُ «أَكْرِمْ يَا وَلَدُ أَبَوَيْكَ» «وَيَا وَلَدُ أَكْرِمِ أَبَوَيْكَ» . وَسَتَرِي أَحْكَامُهُمَا فِيمَا بَعْدُ

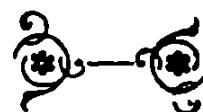
تشديد ادغام شدن دو حرف یک جنس و یا متقارب است. حروف متقارب مثل نون ساکن و واو، یا نون ساکن و لام، در «یکن لهو» که نون تلفظ نمی‌شود و لام مشدد می‌شود.

همزه وصل در ابتدای کلام تلفظ می‌شود ولی در اثناء کلام تلفظ نمی‌شود. ولی همیشه نوشته می‌شود.

همزه قطع هم نوشته می‌شود و هم خوانده می‌شود چه در ابتدای کلام چه در میان کلام.

همزه باب افعال همزه قطع است.

ثلاثی مجرد و باقی مزیدها غیر باب افعال همه همزه وصل هستند. رباعی‌ها هم همه همزه وصل هستند. تنها بابی که همه قطع است باب افعال است.

علم الصرف

الدَّرسُ الأوَّلُ

تعريفُ الصَّرْفِ

۱ - ما هو الصَّرْفُ ؟

الصَّرْفُ علمٌ يبحثُ عن تحويلِ الكلمةِ إلى صُورٍ مختلفةٍ
بحسبِ المعنى المقصود

فائدة: المراد بالصُّور، ويقال لها صِيَغ الكلمة وأبنيتها، ما تميَّز به
الكلمات المشتقة من أصل واحد فإن صيغة «ضَرَبَ» غير صيغة «يَضْرِبُ»
وأضرب وضارب وضرباً ومضروب «وهلمَّ جرّاً

۲ - كم نوعاً الكلمة ؟

الكلمةُ ثلاثةُ أنواعٍ: اسمٌ مثل «رَجُلٌ» وفعلٌ مثل «شَرِبَ»
وحرفٌ مثل «على»

۳ - هل يجري الصَّرْفُ على كل أنواعِ الكلمة ؟

ان الصَّرْفُ يجري على الاسم والفعل لا غيرُ لأنَّهما يقبلانِ
التَّحوِيلَ إلى صُورٍ مختلفةٍ. ولا يجري على الحرف لأنَّه يلازم صورةً
واحدةً

فائدة: لا يُصَرَّفُ من الاسماءِ إلَّا المتِمَكِّين في الاسمِيَّة وهو المَعْرَبُ.
ولا يصَرَّفُ من الأفعالِ إلَّا الفعلُ المُشْتَقُّ وهو ما اختلفتْ صُورَتُهُ لاختلاف

این اعداد که میگوئیم صفت برای موصوف مقدر است، الخامس در واقع بوده السؤال الخامس.

به صورت‌های مختلف صیغ و یا بنا هم می‌گویند. منظور از صور حالاتی است که کلمات با آن متفاوت می‌شوند، مثل فاعل و مفعول. مثلاً ضرب غیر از ضارب است. هلم جرا: به همین ترتیب بقیه.

در حرف تصریف نیست چون در آن تصرف نیست. تغییر پذیری در حرف وجود ندارد.

هر اسم و فعلی تغییرپذیر نیست و فقط اسماء متکّن یا معرب و افعال متصرف هستند که این حالت را دارند. مثلاً فعل «عسی» صرف نمی‌شود، و مضارع ندارد.

اسماء مبنی و افعال جامد در علم صرف مورد بحث نیست و در علم نحو مورد بحث قرار می‌گیرد.

افعال جامد، بعضی‌ها فقط ماضی هستند و بعضی فقط امر هستند. «هب» به معنای «فکر کن، تصور کن». «هب زید شجاعاً» به معنای زید را شجاع بدان. و هب یهب هب، مشتق است، ولی «هب» به معنای تصور کن از افعال قلوب است و جامد است.

بعضی از افعال هم تصرف تام ندارند، مثلاً مضارع دارند ولی امر ندارند به آن‌ها متصرف ناقص می‌گویند. «ما برح، ما انفک، ما فتن» به معنای پیوسته در زمان گذشته. ما فتن زید طالبا، زید همیشه دانشجو بود.

اوشک و کاد در افعال مقاربه فعل مضارع دارند ولی فعل امر ندارند. فقط ماضی و مضارع دارند.

تصرف افعال: ساخت ماضی و مضارع و امر

تصرف اسماء: ساخت مفرد و مثنی و جمع و تصغیر و اسم نسبت بسازیم، مثلاً شجری، اسم نسبت به شجر است.

فاعل «استفادت» هی است که به الفاظ بر می‌گردد.

زمانه. أما الاسماء المبنية والأفعال الجامدة فليست من موضوع التصريف . والافعال كلها بالتقريب متصرفة غير أنه وردت افعال قليلة بعضها لا يُستعمل إلا بصورة واحدة ويُقال له جامد. وهو قسمان منه ما يلزم صيغة الماضي نحو عسى وليس. ومنه ما يلزم صيغة الأمر نحو هب وتعال . وبعضها لا يتصرف تصرفاً تاماً وهو قليل نحو ما برح وما انفك وما فتن التي هي من اخوات كان الناقصة فانه لا يشتق منها غير مضارع لا غير . ومثلها اوشك وكاد من أفعال المقاربة فلا يشتق منها ايضاً غير مضارع.

٦ - ماذا يسمى تحويل الكلمة من صورة الى أخرى ؟

يُسمى تصرفاً اي تغييراً

٥ - كيف يكون تصرف الأفعال والأسماء ؟

يكون تصرف الأفعال بنقلها من الماضي الى المضارع والأمر . ويكون تصرف الأسماء بنقلها من المفرد الى المثنى والجمع وبتصغيرها والنسبة اليها

(تمرين ١) ذلّ في الألفاظ التالية على المعاني التي استفادتھا بعد التصريف وذلك كأن تقول في «تلامذة» مثلاً زاد على معناها الأصلي الذي هو تلميذ معنى الجمع :

تلامذة . كُتِبَ . انصَرَفَ . استغفرَ . طالبات . حَضَرِي . يَهْرُ . منشوران . نَسَمَات . كَذَسِي . تعطفوا . مَوَاقِيت . مدَنِي . متخرج . مأنوس . علامة . عطشان . مجتمِع . مبرَد . تكلامه . مِلْسَان . صيدلي . كُرْوِي . طنافس . مناطيد . معاد . آجال . فرقدان . مفقود . مجواد . مجلّبة . مدعاة . مَوسر . أزال . يَقْطِي

البابُ الأولُ

في الفعل

الدَّرْسُ الثَّانِي

تقسيمُ الفعلِ بحسبِ الزَّمانِ إلى ماضٍ ومُضارعٍ وأمرٍ

٦ - ما هو الفعل وما هي أقسامه ؟

الفعل لفظ يدلّ على حالة أو حدث في الماضي أو الحاضر أو المستقبل نحو «حَسَنَ» و«يَأْخُذُ». وهو يُقسم إلى ماضٍ ومُضارعٍ وأمرٍ.

٧ - ما هو الفعل الماضي ؟

الفعل الماضي هو ما دلّ على حالة أو حَدَث في زمانٍ قبل الذي أنت فيه نحو «كَرُمَ» و«أَخَذَ»

فوائد ١ : يُعَيِّنُ الْمَاضِي لِلْحَالِ بِالْإِنْشَاءِ نَحْوُ «بِعُثْكَ الدَّارَ» .
وَيُعَيِّنُ الْمُسْتَقْبَالَ مَتَى تَضَمَّنَ طَلِباً نَحْوُ «غَفَرَ اللَّهُ لَكَ» . أو إذا وقع بعد إذا و إن الشرطيَّتين نحو «إذا زُرْتَنِي أَزُورُكَ» و«إن تَرُزْنِي أَزُورُكَ» . أو دخل عليه حرف نفى بعد قَسَمٍ نحو «وحياتِكَ لا نَكَثْتُ عَهْدَكَ ما دمت حياً»

٢ الماضي يُقسم إلى كامل وسابق وأكمل وناقص . فالكامل يدلّ على

«ماضٍ» در واقع بوده «ماضٍ» ضمه بر ياء ثقیل بوده و افتاده.

این اعدادی که می‌گوئیم اعداد ترتیبی هستند. در اعداد ترتیبی از ۱۱ تا ۱۹ هر دو جزء مبنی بر فتح هستند. العشرون می‌شود بیست.

واژه‌ای که دلالت بر رخداد یا حالتی دارد در گذشته حاضر یا مستقبل. مستقبل هم به کسر با و هم به فتح با درست است. مثلاً «حسن» دلالت بر حالت دارد.

فعل‌هایی که به کار می‌بریم گاهی با آن خبر می‌دهیم و گاهی انشاء می‌کنیم. مثلاً بگویم آن خانه که با هم صحبت کرده بودیم را خریدم. گاهی انشاء می‌کنیم، می‌گوئیم این خونه را خریدم ازت. در عقود قصد خبر نداریم بلکه قصد انشاء داریم. صیغه عقود ماضی است ولی معنای اخبار ندارد و انشاء نیست، خبر از واقعیت نیست بلکه ایجاد یک واقعیت است.

اخبار حتمی و قطعی در آینده را هم در قالب فعل ماضی بیان می‌کنند. مثلاً اخباری که در قرآن کریم در مورد قیامت آمده است.

زمانی که طلب و درخواست را برساند، معنی آینده می‌دهد. «غفر الله لك» به معنای اینکه خدا آمرزید نیست، بلکه به معنای این است که خدا بیامرزد.
وقتی که فعل ماضی بعد از «إذا» و «ان» شرطیه بدهد. «ان» معنای شرط و جزا را به آینده منتقل می‌کند.
وقتی که فعل ماضی بعد از یک قسم که بعد از قسم حرف نفی آمده باشد معنای آینده می‌دهد.
نکث: به معنای شکستن پیمان است. در اصل باز کردن چیزی است که بافته‌اند.

ماضی کامل: بر رخدادی دلالت کند که کاملاً تمام شده بدون آنکه ارتباطی با رخداد دیگر داشته باشد. مثلاً مریض شفا یافت.

علت: مونث علوت، علی به معنای بالا گرفت است. اعلال شده و شده علت. «علت الصیحة» شیون بالا گرفت. «لفظ» رها کرد، در اصل به معنای پرتاب کردن است. «ملفوظ» ادا شده و پرتاب شده. سخن هم چیزی است که از دهان به بیرون پرتاب شده است.

ماضی سابق را می‌توان ماضی نقلی هم دانست. شیون بعد از اینکه مریض مرد بالا گرفته است. منظور این است که شیون هنوز ادامه دارد، منظور از «جری حالا» همین است. به عنوان مثال دیگر «علم الامر بعد ان ساله» موضوع را دانستم بعد از اینکه از او پرسیدم. چون تا زمان حال ادامه پیدا می‌کند. ماضی سابق در اینجا «علت» است. می‌توان یک «قد» هم قبل از آن گذاشت.

ماضی اکمل یا بعید: دلالت می‌کند بر حدثی که در زمان غیر معین منقضی شده قبل از رخداد دیگری که آن هم تمام شده. «نوشته بودم رساله را قبل از آمدنش» همین که یک «کان» قبل از ماضی باشد ماضی اکمل می‌شود.

ماضی ناقص، ماضی استمراری در زبان فارسی. «می‌نوشتم زمانی که علی وارد شد» در واقع ورود علی در یک ظرف مفصل‌تر است که استمرار کتابت من بوده است. کان ماضی و فعل مضارع. به جای فعل مضارع ممکن است اسم فاعل هم بیاورد. اسم فاعل خیلی شبیه فعل مضارع است.

زمان حال یا استقبال را قرائن مشخص می‌کنند. بیشتر آنی که بر حدث دلالت می‌کند نیازمند قرینه است، آن که بر حالت دلالت می‌کند را معمولاً حال در نظر می‌گیریم چون الان حال را می‌بینیم.

لام ابتدائه اگر بر سر فعل مضارع بیاید معنای حال می‌دهد. «استاد همین الان درس را شرح می‌دهد». یا اگر «لیس» بیاید، یا «ما» نافییه بیاید. لام ابتدائیه: لامی که بر سر مبتدا می‌آید و وقتی که «ان» بیاید سر خبر وارد می‌شود. در واقع بوده «للاستاذ یشرح» وقتی «ان» آمده شده «ان الأستاذ لیشرح».

حَدَّثَ انقطع تماماً دون أن يكون له علاقة في حَدَّثَ آخر نحو «برئ المریض». والسَّابِقُ يدلُّ على حَدَّثَ منقضى جری حالاً قبل حَدَّثَ منقضى نحو «عَلَّتِ الصَّيْحَةُ بعد ان لفظِ المریضُ رَوْحَهُ». والأَكْمَلُ يدلُّ على حَدَّثَ انقضى في زمان غير معيَّن قبل حَدَّثَ آخر منقضى ايضاً ويُعبَّرُ عنه بصيغة الماضي مسبوقةً بكان نحو «كنتُ قد كُتِبَتِ الرِّسَالَةُ قبل قدومه بزمان». والنَّاقِصُ يدلُّ على حَدَّثَ جری بمصاحبة حَدَّثَ آخر ويُعبَّرُ عنه بصيغة المضارع تتقدّمها كان نحو «كنتُ أَكْتُبُ لَمَّا دَخَلَ». وقَدْ يُعبَّرُ عنه بصيغة اسم الفاعل مسبوقةً بكان ايضاً نحو «كنتُ مسافراً لَمَّا قَدِمَ ديارنا»

۸ - ما هو المضارع؟

۱۰ - المضارع ما دلَّ على حالة او حَدَّثَ في زمان الحال او الاستقبال نحو «يُحَسِّنُ» و «يَتَكَلَّمُ»
فوائد اَ يَتَعَيَّنُ المضارع للحال بلام الابتداء وليس وما النَّافِيَةُ نحو «إِنَّ الْأُسْتَاذَ لَيُشْرِحُ الدَّرْسَ» و «مَا أُعْطِيَكَ مَا طَلَبْتَ». و «لَسْتُ أَرْضَى عَنْكَ»

وَيَتَعَيَّنُ لِلْاِسْتِقْبَالِ مَتَى تَضَمَّنَ طَلِباً نحو «يَرْحِمُكَ اللَّهُ». أو دخلت عليه السَّيْنُ أو سُوفَ نحو «سَأَكْتُبُ وَسَوْفَ أَكْتُبُ». أو وقع بعد أداة تَوْقُعٍ نحو «قَدْ يَبْرَأُ الْمَرِيضُ». أو بعد ناصبٍ أو جَازِمٍ ما عدا لَمَّا نحو «أُرِيدُ أَنْ أَكْتُبَ» و «إِنْ تَكْتُبْ مَا اسْتَفَدْتَهُ تَنْجَحْ»

وَيُحْوَلُ إِلَى مَعْنَى الْمَاضِي مَتَى وَقَعَ بَعْدَ لَمَّا الْجَازِمَتَيْنِ نحو «زُرْتُكَ وَلَمْ تَكُنْ فِي الْبَيْتِ». و «قَطَفْتُ الثَّمَرَةَ وَلَمَّا تَنْضَجْ».